

Om de praktijk van het joodse leven 2

Kees Jan Rodenburg

Kees Jan
Rodenburg

Man met streimel
en zwarte zijden jas

Israel, wie ben je? Over de verschillende stromingen binnen het Jodendom

Verbazing

Het verhaal gaat dat toen de Paus in het jaar 2000 een bezoek bracht aan Israël hij op het vliegveld ontvangen werd door premier Barak en president Weizman. Een jongetje moet verbaasd aan zijn vader hebben gevraagd: “Papa, waarom draagt alleen de middelste van hen een keppeltje?” Het verhaal typeert de situatie in Israël, waarin veel Joden zichzelf niet-godsdienstig noemen.

Iedere bezoeker van Israel wordt echter ook geconfronteert met de vele soorten groeperingen binnen het Jodendom. Alleen al de verscheidenheid in de kleding van religieuze Joden is verbazingwekkend. De ene man draagt een lange, zwarte zijden jas en op zijn hoofd een brede bontmuts, de *streimel*. Een ander heeft een bruin pak aan en draagt een hoed, zoals je die ook wel in Nederland ziet. Weer een ander gaat in het zwart-wit en draagt een zwarte hoed. Nog weer anderen vallen alleen maar op doordat ze een keppeltje dragen. Vrouwen lopen in rok en met bedekt hoofd, of juist niet!

Welk Israël?

De kledingverschillen maken het straatbeeld bont en kleurrijk. Achter de verschillen gaan echter geheel verschillende opvattingen schuil, die niet zelden met elkaar botsen. In ons werk streven we naar de ontmoeting met Israël. De vraag die dan voortdurend speelt is met wie je contact zoekt. Het Centrum voor Israelstudies heeft er vanaf het begin voor gekozen ‘Israel’ op te vatten in zo

breed mogelijke zin. We willen proberen met een grote verscheidenheid aan groepen en stromingen in de joodse gemeenschap contact te krijgen. We beperken ons dus bewust niet tot een bepaalde groep Joden, of dat nu orthodoxe of messiasbelijdende Joden zijn. Het gaat ons er juist om meer oog te krijgen voor het ‘Israël’ zoals dat nu is, in al zijn verscheidenheid. Onze verbondenheid geldt niet een bepaald deel van het Joodse volk, maar het grote geheel.

Parkeren op Shabbat

In de meest gangbare indeling van het Jodendom worden drie stromingen onderscheiden, namelijk de orthodoxie, de conservatieve beweging en de reformbeweging.

Over het verschil tussen deze drie groepen hoorde ik onlangs een mop, die veelzeggend is. De vraag wordt gesteld waar een reform-Jood (liberale Jood), een conservatieve Jood (de conservatieve Joden vormen een tussengroep, tussen orthodoxen en liberalen) en een orthodoxe Jood hun auto parkeren als ze op

Shabbat naar de synagoge gaan. Het antwoord is dat de reform-Jood, zoals altijd parkeert op het terrein van de synagoge. Daarentegen parkeert de conservatieve Jood op straat, zodat de slagboom van het parkeerterrein niet gebruikt hoeft te worden. En de orthodoxe Jood? Die parkeert een straatje verderop, zodat niemand heeft gezien dat hij met de auto is gekomen!

De grap maakt vooral duidelijk dat de verschillen te maken hebben met de manier waarop wordt omgegaan met de voorschriften uit de Thora. Terwijl de orthodoxen daar heel strict in zijn, zijn reform-Joden juist soepel. Conservatieve Joden nemen een middenpositie in. De orthodoxe Jood in deze mop komt niet al te best uit de bus. Is het niet schijnheilig wat hij doet? Zeggen dat je op de Shabbat geen autorijdt maar het wel doen? De grap moeten we dan ook zien als een vorm van joodse zelfkritiek. De soep wordt inderdaad niet altijd even heet gegeten als hij wordt opgediend! Maar in dit geval is het ook een echt Amerikaanse grap. In tegenstelling tot de situatie in de Verenigde Staten zijn in Israël verreweg de meeste religieuze Joden orthodox. De reform- en conservatieve bewegingen hebben er nog nauwelijks voet aan grond gevonden. Een andere kenmerk van Amerika is dat soms enorme afstanden moeten worden overbrugd naar de dichtsbijzijnde synagoge – iets dat in Israël ondenkbaar is. Toen de grap verteld werd, was het dan ook een opstapje om te praten over de lastige vraag. Is het beter om de auto niet te gebruiken op Shabbat en dus ook niet naar de synagoge te gaan, of is het zó belangrijk om samen met anderen te bidden dat autogebruik is toegestaan. Niet-orthodoxe Joden zullen dit geen vraag vinden; orthodoxe Joden, die alle wetsvoorschriften heel serieus nemen, zullen heel verschillend reageren op deze ene vraag.

Brandende vraag

De brandende vraag waar de verschil-

lende stromingen allemaal hun eigen antwoorden op geven is hoe in deze moderne tijd geleefd kan en moet worden met de tradities die soms van eeuwen geleden zijn. Het hele stelsel van Bijbelse voorschriften en Rabbijnse bepalingen, van algemene en streekgebonden tradities wordt de 'halacha' genoemd. Het is een wijze van leven, die het joodse volk tot een uniek en afgezonderd volk maakt. Tegelijkertijd is leven naar de 'halacha' een verantwoordelijkheid en een manier om Gods naam te heiligen in deze wereld. Hierover zijn de meeste religieuze Joden het wel met elkaar eens. Wat ter discussie staat is hoe je levend in de eenentwintigste eeuw kunt leven met de 'halacha'.

Radicaal

Reform-Joden wijzen erop dat veel van de oude voorschriften en gebruiken gestempeld zijn door de tijd van ontstaan of volsterkt onbegrijpelijk zijn en daardoor voor hen geen enkele betekenis meer hebben. Neem bij voorbeeld het gebod dat een bokje niet in de melk van de moeder mag worden gekookt (Deuteronomium 14:20) en de daarvan afgeleide bepalingen dat melk en vlees niet tegelijkertijd gegeten

Een orthodoxe vrouw met haar kinderen

Wat ter discussie staat is hoe je levend in de eenentwintigste eeuw kunt leven met de 'halacha'

Ook binnen het Jodendom wordt over de positie van de vrouw nagedacht. Hier een conservatieve vrouwelijke rabbijn.

Het gaat er nu juist om het geheel van de 'halacha' op je schouders te nemen en na te leven

mogen worden. Deze voorschriften bevestigen het onderscheid tussen Joden en niet-Joden en beperken de onderlinge contacten sterk. Maar daarnaast wijzen reform-Joden erop dat we in de moderne tijd veel hebben ontdekt, zoals de gelijkwaardigheid van man en vrouw. Het traditionele Jodendom weet zich daar volgens hen geen raad mee en zorgt ervoor dat Joden in het verleden blijven leven. Reform-Joden maken dan ook radicale keuzes. Ze behouden uit de traditie wat ze van waarde vinden, en laten de rest over aan de orthodoxe Joden.

Conservatieve Joden zullen een eind mee kunnen gaan met deze gedachten. Ze zullen echter veel terughoudender zijn in het aanpassen van de voorschriften. Ze kiezen liever voor een tussenoplossing. Bij voorbeeld door aanpassing van de bestaande 'halacha'. Zo blijven ze denken vanuit de traditie en de traditionele joodse levenswijze, maar proberen toch ook een brug te slaan naar de eigen tijd. Op sommige punten doen ze op hun beurt ook radicale ingrepen. Om een voorbeeld te geven: traditioneel is het zo dat alleen een getrouwde man het huwelijk kan ontbinden. Dat levert soms schrijnende situaties op. Vrouwen die tegen hun wil getrouwd moeten blijven. In de huwelijkscontracten van conservatieve Joden is daarom aan de traditionele tekst toegevoegd dat ook vrouwen het huwelijk kunnen ontbinden. Terugdenkend aan de grap over het parkeren, kiezen ze ervoor rekening te houden met de slagboom van de parkeerplaats, maar komen ze wel met de auto.

Orthodoxe Joden zullen in de regel sterk afwijzend reageren op de redeneringen van reform-Joden. Ze vinden dat reform-Joden zich aan hun verplichting onttrekken en zelf maar willekeurig kiezen wat ze wel willen doen en wat niet. Het gaat er nu juist om het geheel van de 'halacha' op je schouders te nemen en na te leven. Om die reden hebben ze eveneens veel moeite met de conservatieve beweging. Joden die niet voluit op orthodoxe wijze

leven zijn in hun ogen feitelijk geen Joden te noemen. Aan de andere kant moet worden gezegd dat veel orthodoxe Joden wel degelijk ook begrijpen waar de andere joodse stromingen op doelen. Er gaan dan ook regelmatig stemmen op die pleitten voor aanpassing van de 'halacha', bij voorbeeld op het punt van de huwelijkscontracten. De orthodoxie is echter heel huiverig voor verandering. Plaatselijk kunnen nog weleens verruimende beslissingen worden genomen, maar de hoofd rabbijnen zullen niet snel zover komen.

Het is goed te begrijpen dat de onderlinge spanningen tussen de stromingen hoog kunnen oplopen. De identiteit van het Joodse volk is immers in het geding.

Uitgangspunten

In dit korte artikel heb ik natuurlijk geen recht kunnen doen aan de nuances. Ook binnen de reformbeweging en binnen het conservatieve Jodendom zijn ontwikkelingen gaande. Reform-Joden nemen bij voorbeeld steeds meer traditionele vormen over en ontdekken het belang van de band met het orthodoxe Jodendom. Kenmerkend voor hun benadering blijft echter dat ze de beslissing van de mens centraal stellen. Het is de mens, die met zijn verstand en ervaring invulling geeft aan zijn leven. Wat God heeft geopenbaard in Schrift en traditie is niet onbelangrijk, maar wel ondergeschikt aan het inzicht van de mens. Hiertegenover stellen orthodoxe Joden de openbaring centraal. Desondanks kunnen ook zij niet om de vraag heen hoe Gods Woord zich verhoudt tot moderne levensvragen. Conservatieve Joden willen weliswaar groot gewicht geven aan het verstand en het levensgevoel van de mens, maar kiezen er toch voor hun uitgangspunt te nemen in de traditie. Voor de twee andere stromingen zijn ze daardoor vlees noch vis.

Ontmoeting met Israël

De interne joodse discussies waarvan

we iets hebben geproefd roepen bij ons christenen waarschijnlijk wel herkenning op. Ik denk dan aan de gesprekken over de heiliging van de rustdag en de plaats van de vrouw in de kerk. Ook in onze kerken worstelen we met de verhouding tussen Bijbel, traditie en moderne tijd. We zullen echter moeten oppassen voor al te snelle conclusies. Het Jodendom heeft namelijk zijn geheel eigen aard. Daardoor is datgene wat ons bekend in de oren klinkt toch soms geheel anders dan we denken. Om een voorbeeld te geven: orthodoxe Joden die over de openbaring van Gods Woord spreken doelen daarmee niet alleen op de *schriftelijke Thora* (de boeken van Mozes), maar ook op de *mondelijke uitleg* en toepassing daarvan. Dat laatste zouden wij eerder traditie noemen en daarmee van minder belang achten. Voor orthodoxe Joden is juist de *mondelijke Thora* van groter belang omdat die de bril is waarmee de *schriftelijke Thora* wordt gelezen.

Aan de andere kant moeten we ons ook realiseren dat messiasbelijdende Joden in Israël – een groepering die ik nog niet genoemd heb – zich in het algemeen niet bezighouden met discussies over

de ‘halacha’. Dat is dan ook de reden dat ze door de stromingen in het Jodendom waarover het hier wel ging, niet gezien worden als deel van het Jodendom.

Door hun nadruk op geloof in Jezus als Messias en niet op Thora, is hun afstand tot seculiere Joden in veel gevallen veel kleiner dan die tot religieuze Joden.

Voor ons christenen heeft dit alles grote invloed. Als Centrum voor Israelstudies hebben we ervoor gekozen onze houding naar het Joodse volk te laten bepalen door de werkwoorden *luisteren*, *dienen* en *getuigen*. De uitdaging waar we voor staan is om deze woorden in het contact met de verschillende groepen binnen het ene Joodse volk op verschillende wijze invulling te geven.

Samenkomst
van een
Messiasbelijdende
gemeente in
Jeruzalem

¹ Uit de Kitsoer Sjoelchan Aroech (die de compacte samenvatting van het Jodendom bevat)

Voorschriften voor Tsietsiet (gedenkkwasten)¹

Het voorschrift van de Tsietsiet is belangrijk, want de Tora heeft het gelijkgesteld aan alle [andere] voorschriften en hen [die andere voorschriften] er ook van afhankelijk gemaakt, zoals er geschreven staat [Bemidbar=Numeri 15:39]: “en wanneer jullie ze zult zien, zul je je alle voorschriften van de Eeuwige herinneren”. (Num. 15:37-41; Deut. 12:12) [Het woord] Tsietsiet heeft [in het Hebreeuws] de getalswaarde 600. [Voeg daarbij] 8 draden en 5 knopen, dan maakt dit samen 613. (Volgens de joodse traditie bevat de Tora 613 geboden) Daarom moet iedere man erop letten dat hij een klein Talliet (gebedsmantel) heeft, dat hij de hele dag draagt. (Wie zo’n gebedskleed draagt, wordt dus de gehele dag omhuld met alle geboden)

....Ook moet iedere man ervoor zorgen dat hij een groot Talliet met Tsietsiet heeft, waarin hij zich hult tijdens zijn gebed. Dit moet een mooie Talliet zijn. Zo zal men alle voorschriften zo goed en zo mooi mogelijk trachten uit te voeren, want er staat geschreven [Sjemot=Exodus 15:2]: “Dit is mijn G-d en met pracht wil ik Hem dienen”. Dit wordt uitgelegd als volgt: wij maken ons voor Hem mooi met Mitsvot (geboden)...

